

ALOE O'SIMLIGINING DORIVOR XUSUSIYATLARI

Malikov Dilshod Boymurod o'g'li

*Samarqand davlat universiteti
Kattaqo'rg'on filiali Aniq va tabiiy
fanlar kafedrasida o'qituvchisi*

E-mail: dilshodmalikov51@gmail.com

Rasulova Chexroz Bahodir qizi

*Samarqand davlat universitetining
Kattaqo'rg'on filiali talabasi*

Annotasiya: Ushbu maqolada Respublikada so'ngi yillarda dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, dorivor o'simliklar yetishtiriladigan plantatsiyalar tashkil etish va ularni qayta ishlash hamda dorivor o'simliklarning asosiy qismi hisoblangan aloe o'simligining xalq tabobatida keng qo'llanilishi aloe vera o'simlikining botanik tavsifi, bu turning paydo bo'lishi, tarqalishi, madaniy ahamiyati ba ko'plab foydali xususiyatlari, qo'llanilishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Aloe vera o'simligi, protein, aloe geli, aloe shirasi, o'lmas o'simlik, formaldegid, saponinlar, salitsin, diabet, antibakterial, xolesterin, saraton, invaziv, bronxial, astma, bioaktiv.

Kirish. Bugungi kunda aloe vera eng shifobaxsh foydali xususiyatlarga ega o'simlik hisoblanadi. Bu o'simlik dorivor xususiyatga ega ekanligi bois insonlar tomonidan keng qo'llanila boshlangan. Respublikamizda so'ngi yillarda dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, dorivor o'simliklar yetishtiriladigan plantatsiyalar tashkil etish va ularni qayta ishlash borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Mahalliy floraqa mansub 4.3 mingdan ortiq o'simliklarning 700 ta turi dorivor hisoblanib ulardan 112 ta turi ilmiy tibbiyotda foydalanish uchun ro'yxatga olingan. Ular orasida diqqatga sazovor bo'lgan o'simlik turi aloe o'simligi hisoblanadi. Aloe xalq tabobatida keng qo'llaniladi. Uning bargidan va shirasidan turli kasalliklarni davolashda foydalaniladi. Aloe bosh og'rig'i, qon kasalliklari, bronxial astma va turli nevrozlarni davolashda qo'llaniladi. Oshqozon ichak kasalliklarini davolashda ushbu dorivor o'simlikdan keng foydalaniladi.

Asosiy qism:

Botanik ta'rifi - Aloe vera - loladoshlar (Liliaceae) oilasi, aloe turkumiga mansub ko'p yillik shirali o'simlik turi hisoblanadi. 500ga yaqin turga ega. Aloe dunyoning ko'plab mintaqalarida invaziv tur hisoblanadi. Aloe vera poyasiz yoki juda qisqa poyali o'simlik bo'lib, bo'yi 60-100 santimetrgacha o'sadi. Barglari qalin 99,5% suv saqlaydigan yashil, yashil kulrang rangda bo'ladi ba'zi navlari yuqori va pastki poya yuzasida oq dog'lari bo'ladi. Bargining cheti tishli bo'ladi. Gullari yozda 90 santimetrgacha bo'lgan boshqoq to'pgulida yetiladi. Yirik gullarning har biri

sarg'ish, naychali gul tojiga ega uzunligi 2-3 santimetr gacha bo'ladi. Boshqa aloe turlari kabi, aloe vera o'simligi ham tuproqdagi mineral ozuqalarga juda yaxshi kirish imkonini beruvchi simbioz bo'lgan arbiskulyar mikorizani hosil qiladi. Aloe vera barglari bioaktivlik uchun qo'llanilayotgan fitokimyoviy moddalarni o'z ichiga oladi, masalan, atsetillangan mannanlar, polimannanlar, antrakinon C glikozidlari, antronlar va boshqa antrakinonlar, masalan, emodin va turli lektinlar.

Turning paydo bo'lishi - turning bir nechta sinonimlari bor: *A. barbadensis* Mill, *Aloe indica* Royle, *Aloe perfoliata* L. var. *vera* va *A. vulgaris* Lam Ba'zi adabiyotlarda aloe veraning oq dog'li shakli *A. massawana* bilan tashqi ko'rinishi o'xshash bo'lishi mumkin. Bu tur birinchi marta 1753 - yilda Karl Linney tomonidan *Aloe perfoliata* var sifatida o'rganilgan. Aloe vera 1768 - yilda Nikolaas Laurens Burman tomonidan 6-aprelda *Flora Indica* jurnalida Aloe vera va Bog'bon lug'atida Filipp Miller tomonidan Burman tilidan o'n kun o'tgach, *Aloe barbadensis* sifatida yana qayta o'rganilgan. DNKni taqqoslashga, asoslangan, usullar aloe vera Yamanga xos bo'lgan aloe perryi bilan nisbatan yaqin bog'liqligini ko'rsatadi. Xloroplast DNK ketma-ketligini taqqoslash va ISSR profilini qo'llash orqali shunga o'xshash usullar, shuningdek, *Aloe forbesii*, *Aloe inermis*, *Aloe scobinifolia*, *Aloe sinkatana* va *Aloe striata* bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi. Janubiy Afrikaning *A. striata* turlari bundan mustasno, bu Aloe turlarining vatani Sokotra (Yaman), Somali va Sudan sanaladi. Turlarning aniq tabiiy populyatsiyalarining yo'qligi ba'zi mualliflarni aloe vera gibril kelib chiqishi mumkinligini taxmin qilishlariga olib keldi.

Tarqalishi - Aloe vera Arabiston yarim orolining shimoli-sharqidagi Al Hajar tog'larida joylashgan. Biroq, u butun dunyoda keng tarqalgan bo'lib, Shimoliy Afrikada, shuningdek, Sudan va qo'shni mamlakatlarda, Kanar orollari, Kabo - Verde va Medeyra orollarida tabiiylashtirilgan. Shuningdek, u Portugaliyaning Algavre mintaqasida va Ispaniya janubidagi yovvoyi hududlarda, ayniqsa, Mursiya mintaqasida tabiiylashtirilgan. Bu tur XVII - asrda Xitoyga va janubiy Evropaning turli qismlariga kiritilgan. U boshqa joylarda keng tarqalgan bo'lib, mo'tadil qit'alarining qurg'oqchil, mo'tadil va tropik iqlim mintaqalarida uchraydi.

Madaniy ahamiyati - Qadimgi Misrliliklar aloe o'simligini "o'lmas o'simlik" deb atashgan va u qadimgi Yunonistonda panatseya yoki "barcha kasalliklarga davo" hisoblangan va Rimda yaralarni davolash uchun ishlatilgan. Qo'shma shtatlarda aloe dastlab 19 - asrda laksatif sifatida ishlatilgan va u kuyish kabi teri kasalliklarini davolash uchun foydalanilgan. 20 - asrga kelib aloe butun Markaziy Amerika va Osiyoda ichimliklarning mashhur tarkibiy qismiga aylanadi.

Foydali xususiyatlari - Insonlarda aloe veradan foydalanish haqidagi eng qadimgi ma'lumotlarni miloddan avvalgi 16 - asrga oid Ebers papirusida (Misr

tibbiy yozuvi) yozib qoldirgan. Indian Jurnal of Dermatology qadimgi Misrda ular aloe verani " o'lmas o'simlik" deb atashgan. Mualliflarning qo'shimcha qilishicha, o'simlik terapevtik maqsadlarda ishlatilgan ko'p asrlar davomida Xitoy, Yaponiya, Hindiston, Gretsiya, Misr, Meksika va Yaponiyada kabi davlatlarda foydalanib kelingan. Dunyo tibbiyotida va muqobil tibbiyotda aloe vera bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilgan va bu tadqiqotlarda aloe vera o'simlikining sog'liq uchun juda foydali ekanini aniqlashgan.

Saraton o'smtalari bilan kurashadi! Aloe vera o'simligidan muntazam foydalanish saraton o'smalarining shakllanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Ba'zi tadqiqotlar natijasida aloe vera choyi muntazam ravishda iste'mol qilinganida saraton o'smalarining o'sishini oldini olish mumkinligi aytib o'tilgan. Xuddi shunday, aloe vera choyini muntazam iste'mol qilish saraton rivojlanish xavfini kamaytiradi.

Yurak- qon tomir sog'lig'ini himoya qiladi! Aytishlaricha, aloe vera davolash usuli yurak-qon tomir sog'lig'ini himoya qilishda juda foydali. Aloe vera qon oqishini tezlashtirish xususiyatiga ega bo'lganligi sababli, u qon tomirlarining torayib qolishini oldini olishga yordam beradi. Bu xususiyati tufayli qon tomirlari va yurakni meyorida ishlashga yordam beradi va tanadagi kislorod harakatini muvozanatda saqlashni ta'minlaydi.

Ovqat hazm qilish tizimi uchun foydali! Aloe vera muntazam ravishda iste'mol qilinsa, ovqat hazm qilish organlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. U gemorroy va ich qotishi kabi ichak muammolarini oldini olishga yordam beradi.

Xolesterol bilan kurashadi! Aloe vera ortiqcha xolesterin bilan kurashadigan o'simlikdir. U yuqori xolesterolni kamaytiradi va xolesterin miqdorini muvozanatda saqlashga yordam beradi. Bu ta'sirga aloe vera yoki aloe vera choyini o'z ichiga olgan aralashmalarni muntazam ravishda iste'mol qilish orqali erishish mumkin.

Terini namlaydi! Aloe vera yuqori namlovchi xususiyatlarga ega. Shu sababli, aloe vera geli yoki tozalash vositalaridan tayyorlangan niqoblar va aloe vera o'z ichiga olgan sovunlar muntazam foydalanilganda terining namlik muvozanatini himoya qiladi. Bundan tashqari, quruqlikdan kelib chiqqan qizarish va qobiq kabi muammolarni oldini oladi. U namlovchi ta'siri bilan terining sog'lom ko'rinishga ega bo'lishiga yordam beradi.

Teri qarishini oldini oladi! Aloe vera tarkibidagi faol moddalar borligi tufayli terining qarishini oldini oladi. Aloe vera sovunidan muntazam foydalanish terining osilishini oldini oladi va terini himoya qiladi, chunki u terining tabiiy elastikligini saqlaydi. Bundan tashqari, uning namlovchi ta'siri terining erta qarishini oldini oladi. Bundan tashqari aloe vera geliga oz miqdorda bir necha tomchi yangi siqilgan limon

sharbati qo'shib, teringiz uchun vitamin C ni o'z ichiga olgan gel tayyorlashingiz mumkin.

Akne davolaydi! Antibakterial va yallig'lanishga qarshi ta'siri tufayli aloe vera o'simlik terini chuqur tozalaydi va akne paydo bo'lishining oldini oladi. U mavjud akne davolashda ham qo'llaniladi. Bundan tashqari, og'riqli akne quritishda juda foydali. Buning uchun terini muntazam ravishda tozalash vositalari yoki aloe vera o'z ichiga olgan sovun bilan tozalash kerak. Bundan tashqari, muntazam foydalanishda teri infeksiyalarining oldini oladi. Bundan tashqari, siz aloe vera gelini tanadagi dog'larga surtishingiz mumkin.

Teri rangini muvozanatlashtiradi! Tarkibidagi minerallar, vitaminlar va suv tufayli aloe vera teringizdagi noo'rin tasirlarni oldini olish orqali terining rangini muvozanatlash va qizarishlarni kamaytirishga yordam beradi.

Quyosh kuyishini davolaydi! Teri yuzasida paydo bo'ladigan quyosh kuyishini davolashda aloe verani o'z ichiga olgan mahsulotlar ham qo'llaniladi. Antibakterial xususiyati tufayli kuyish joyida infeksiya paydo bo'lishining oldini oladi va terini yangilash va namlash orqali kuyishni tez bitishini ta'minlaydi.

Jarohatlar va kesishlarni davolash uchun ishlatiladi! Aloe vera terining yangilanishini ta'minlaydi, chunki uning tarkibida ko'p miqdorda protein mavjud. Tarkibidagi oqsillar va ba'zi birikmalar va vitaminlar tufayli terining tez tiklanishiga yordam beradi. Shu tarzda, yaralar va kesiklarni davolashda osongina qo'llanishi mumkin.

Stress bilan kurashishga yordam beradi! Aloe vera tarkibidagi antioksidantlar stress bilan kurashishga yordam beradi. U nerv tizimining sog'lig'ini himoya qiladi. U depressiyani keltirib chiqaradigan omillarni bartaraf etishga yordam beradi.

Radiatsiyadan himoya qiladi, atrof - muhitni tozalaydi! Aloe vera o'simligi atrof - muhitni radiatsiyaning zararli ta'siridan tozalaydi. Atrofdagi formaldegid to'lqinlari va uglerod oksidini 90% ni o'ziga o'zlashtirib, toza muhit yaratadi. Buning uchun quyosh nuri ko'p bo'lgan joylarda deraza tokchalarida aloe vera bo'lishi kifoya.

Belgilangan dorilar bilan o'zaro ta'siri! Iste'mol qilingan aloe mahsulotlari qon bosimini, diabetni, yurak kasalliklarini va kaliyni kamaytiradigan vositalarni (masalan, Digoksin) va diurtiklarni davolash uchun ishlatiladigan retsept bo'yicha dori - darmonlar bilan salbiy ta'sir ko'rsatishi tabiiy hol.

Qo'llanilishi - Aloe vera o'simligi tarkibi boyligi uchun ham ko'plab sohalarda foydali xomashyo sifatidada qo'llaniladi.

Gastreologiyada qo'llanilishi: ich qotishini yo'qotad, ovqat hazm qilishni yaxshilaydi, ichak motorikasini yaxshilaydi va asemannan tufayli oshqozon shilliq qavatini tiklaydi, oshqozon va o'n ikki barmoqli ichak yarasini davolaydi. Aloe sharbatidan gastrit, enterokolit, kolit, gasroenteritda qo'llaniladi. Kam dozalarda qo'llangan aloe sharbati ovqatni hazm qilish jarayonini yengillashtiradi, safro ajralishini yaxshilaydi, ichaklar peristaltkasininormallashtiradi.

Dermatologiyada qo'llanilishi: Aloe o'simligidan tayyorlangan jelidan ko'zlar ostidagi shishni, sovuqdan terining shikastlanishi, sivilsalar va furunkullarda foydalaniladi.

Oftalmologiyada qo'llanilishi: Aloe sharbatidan kon'yuktivit, ko'z shishasimon tanasining yallig'lanish, miopiya va hatto kataraktada ham qo'llaniladi.

Kosmetologiyada qo'llanilishi: terini yumshatish va yoshartirish, terini namlatishda, ajinlarni yo'qotishda, shuningdek aloe soch o'sishini rag'batlantiradi.

Nafas olish kasalliklarida qo'llanilishi: Sil, angina, yo'tal, tumov, bronxial astma, pnevmoniya, o'pka silini davolashda qo'llaniladi.

Stamatologiyada qo'llanilishi: Milk yallig'langanda, shishib og'riganda aloe o'simligi qo'llaniladi.

Xulosa! Xulosa qilib aytadigan bo'lsak aloe vera o'simligi juda ko'p foydali xususiyatlarga ega bo'lgan o'simlik turi hisoblanadi. Aloe vera o'simligi tarkibidagi vitaminlarga (A, C, E, B12, koliy kislotasi, xolin), minerallarga (kaltsiy, xrom, mis, selen, marganets, magniy, kaliy, natriy va rux), fermentlar, shakar, lignin, saponinlar, salitsil va aminokislotalar kabilar uchraydi. Aloe vera manzarali o'simlik sifatida keng tarqalgan. Ushbu tur bog'bonlarni orasida dorivorigi va ajoyib gullari, shakli hamda shiraliligi bilan o'ziga jalb qilmoqda. Bu shiralilik turlarga tabiiy yog'ingarchilik kam bo'lgan hududlarda omon qolish imkonini beradi, bu uni kam sug'oriladigan bog'larda ham o'sish imkonini beradi. Bu turdagi o'simliklar turli ob - havo oqimiga chidamli bo'lib, qattiq sovuq va qorli ob - havo o'simlikning o'sishiga zarar yetkazmaydi. Aloe vera o'simligi turli zararli hasharotlarning ta'siriga chidamli, ammo ko'plab o'rgimchak va shira turlari zararli bo'lishi mumkin. Aloe veraning barcha afzalliklaridan tashqari, u zararli bo'lgan holatlar ham bo'lishi mumkin. Shu sababli, ichki yoki tashqi foydalanish uchun shifokorlardan yordam olish va shunga mos ravishda iste'mol qilish foydalidir. Aloe vera gelidan uzoq muddatli foydalanish mushaklar kuchsizligiga, past qon bosimiga, diareya va buyrak muammolariga hamda nosog'lom vazn yo'qotishga olib kelishi mumkin. Aloe vera o'simligi yuqorida sanab o'tganimizdek juda ko'p foydali xususiyatlarga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I. A. Qishloq xo'jaligi taraqqiyoti - to'kin hayot manbai. T. O'zbekiston.
2. Ikromjonovna, J. S., & Husanovna, Y. L. S. (2023). Maktabgacha Ta'lim Tashkilotlarida Sog 'Lom Ovqatlanishni Tashkil Etish. Образование Наука И Инновационные Идеи В Мире, 34(6), 85-90.
3. "RHS Plant Selector Aloe vera AGM/ RHS Gardening" Apps. rhs. org.uk. 2020 - yil 9 - aprel.
4. "Kemper Center for Home Gardening: Aloe vera" Missouri Botanic Gardens, USA. 2005 - yil 27 - mayda asl nusxadan arxivlangan.2022 - yil 5 - avgust.
5. "Aloe vera" World Checklist of Selected Plant Families. Royal Botanic Gardens, Kew. 2022 - yil 1- noyabrda asl nusxadan 2022 - yil 5 - avgust.
6. "Aloe" Online Etymology Dictionary, Douglas Harper. 2021 - yil 1 - iyul.
7. " Nine health benefits and medical uses of Aloe vera"
8. X. Xolmatov va boshqalar - O'zbekistonning shifobaxsh o'simliklari. 2020 -yil.
9. Yo'ldoshev H. S " O'simlik maxsulotlarini yetishtirish texnologiyasi" " Mehnat" 2001.
10. BBC Gardening, Aloe vera" British Broadcasting Corporation. 2008 y.
11. "Aloe vera (true aloe)" Centre for Agriculture and Bioscience Internation 2019 y.
12. Begmatova M. A., Muxtarova F. M., Sharafiddinova M. A. The Importance of learning the medical properties of the aloe plant.
13. Исаков Т. Т., Маматйусупова Р. Г. "Лечение свойства растения алоэ".
14. Ikromjonovna, J. S. (2024, March). Methods of Teaching Mathematics in Primary Classes. In International Global Conference (Vol. 1, No. 4, pp. 19-25).
15. Jumanova, S. I., & Mullaboyeva, G. (2023). Bolalarni Maktab Ta'limiga Tayyorlashda Sharq Va G 'Arb Allomalarining Qarashlaridan Foydalanish. Educational Research in Universal Sciences, 2(14), 445-451.
16. Qo, J. S. I., & Gulbahor, M. (2023). Maktabgacha Ta'lim Tashkilotlarida Tarbiyalanuvchilarni Maktab Ta'limiga Tayorlashning Pedagogik Asoslari. Qo 'Qon Universiteti Xabarnomasi, 8, 98-100.
17. Burxon, F., Enverovna, B. L., & Dilshod, M. (2024). CHAKANDA (HIPPOPHAE RHAMNOIDES) DORIVOR O'SIMLIGINING ZARARKUNANDALARI. Science and innovation, 3(Special Issue 21), 733-737.
18. Батиров, Х. Ф., Файзуллаев, Б., & Маликов, Д. (2022). ЗИМУЮЩИЕ ДВУЛЕТНИКИ В КАЧЕСТВЕ СИДЕРАТОВ. кандидат физико-математических наук, доцент ТН Ледащева Ч л е н ы р е д к о л л е г и и : доктор экономических наук, профессор ММ Редина; доктор геолого-минералдогических наук, профессор АП Хаустов; кандидат технических наук, профессор ЕВ Станис, 21, 311.
19. Burxon, F., & Dilshod, M. (2023). ZARAFSHON VOHASI SHAROITIDA TERAQ BARGHO 'RI CHRYSOMELA POPULI L. NING BIOLOGIK-EKOLOGIK XUSUSIYATLARI VA ZARARI. PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION, 19(23), 411-414.

- 20.Boymurod o'g'li, M. D. (2024). SOYA (GLYCINE) O'SIMLIGINING O'SISHI VA RIVOJLANISHI. International innovation and researches, 1(1), 77-80.
- 21.Boymurod o'g'li, M. D. (2024). ABOUT CHAMOMILE (LAT. MATRICARIA) COMMON INFORMATION AND HIS USEFUL FEATURES. International innovation and researches, 1(1), 81-88.
- 22.Khasanova, F. (2022). The Formation and Formation of The Chinese Language Baihua as The Basis of The Modern Chinese Language. Sharq Mash'ali, (01), 21-23.
- 23.Нуриллаев, Ж. Я. (1999). Оценка метафилактических мероприятий по отдаленным результатам хирургического лечения мочекаменной болезни у детей.

ACADEMIC BOOK